

Töréspontok

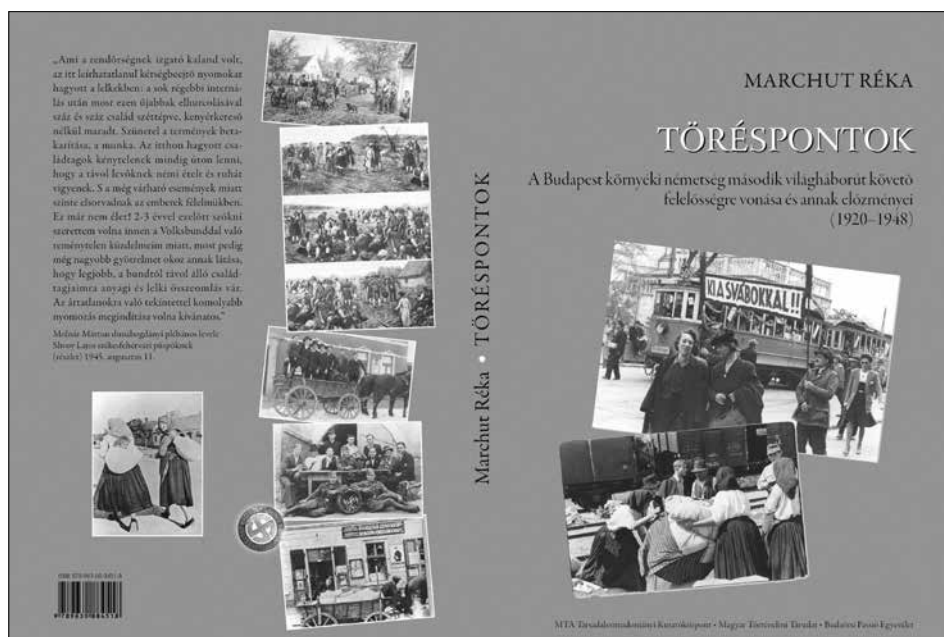
Május 21-én mutatták be Marchut Réka: *Töréspontok. A Budapest környéki németseg második világháborút követő felelősségre vonása és annak előzményei (1920-1948)* című könyvét. A rendkívül szerény, de tudományos véleményét határozottan képviselő szerző – az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézetének tudományos segédmunkatársa – már egyetemi tanulmányai alatt elkötelezte magát a magyarországi németek XX. századi története mellett. Doktori értekezése is – amely e könyv előfutárának tekinthető – *A Pest megyei németek kitelepítése és annak előzményei* címmel látott napvilágot 2012-ben. Már abban fellelhetők azok a főbb nyomvonalak, amelyek mentén mostani, kibővített kötete is végigköveti a címben behatárolt eseményt.

E munkájában egyedi jellegzetességeik figyelembevételével választott ki hat települést, arra törekedve, hogy az egyes falvakban zajló kitelepítéseket a lehető legsokoldalúbban ragadja meg. Így széles rálátást kaphatunk az eseményekre. *Budaörsön* elsőként indultak meg a kitelepítések, sőt 1947-ben még pótkitelepítések is történtek, amely során olyan magyarországi németek sorsát is megpecsételték, akik korábban már megkapták a végleges mentesítést. *Csobánka* többnemzetiségű jellege miatt érdemelt kiemelt figyelmet. *Dunabogdány* sajátossága, hogy az ott élők közül csak 1947-ben kezdték meg a németek elszállítását, így vizsgálata lehetőséget teremt arra, hogy képet kapjunk: milyen hatása volt a folyamatos bizonytalanságnak, amely a valós intézkedések

mellett az országban terjengő hírekből, rémhírekből is táplálkozott. *Nagykovácsi* szomorú jellegzetessége, hogy szinte minden lakóját kitelepítették. *Pilisszentiván*, a bányászfalu lakosságát viszont mentesítették a kitelepítések alól. *Vecsés* nemcsak abban számít különlegesnek, hogy nem Buda, hanem Pest környékén fekszik. Azokat a településeket képviselheti, amelyekben a német lakosság kisebbségben élt.

Igaz, a kitelepítés maga is hatalmas téma, a kötet mégsem szorítkozik pusztán a végrehajtás és közvetlen előzményei ismertetésére. Marchut Réka jó érzékkel vázolja fel azt a Trianon utáni összetett folyamatot, amely a magyarországi németseg katasztrofájához vezetett. Az eseményeket fontosságuk szerint súlyozva és részletezve követi végig. Bemutatja a németseg öntudatra ébredését, nemzetiségi jogai biztosításának első, alulról szerveződő törekvéseit az I. világháború után érzékeny állapotba került Magyarországon. Ismerteti a két világháború közötti mozgalmait is. Külön részt szentel a Volksbund szerepének, melyben igyekszik helyretenni, miként kell helyesen gondolkodnunk erről a szerveződésről, illetve az általa kifejtett tevékenységről. Párhuzamba állítja a külpolitikai eseményeket és hazai leképződésüket. Jelentős ebből a szempontból a hitleri Német Birodalom hatalmi előretörése, különösen a hazánk szempontjából is nagy jelentőségű első és második bécsi döntés.

A szerző bemutatja a magyarországi németseg második világháború alatti magatartását, s össze-

veti azt a háborút követő felelősségre vonás mértékével. A mű további erőssége, hogy minden állítás mögött komoly kutatómunka érezhető, amelyet a bibliográfiai jegyzék is alátámaszt, a számos levéltári és sajtóanyag, feldolgozott statisztikai adat igazol. A szerző a legújabb kutatási eredményeket, újonnan előkerülő forrásokat is beemeli a téma tárgyalásába, s rámutat azokra a területekre is, amelyek további vizsgálatokat igényelnek. Nagy érdeme, hogy mindközben a jelentős információmennyiség nem teszi nehezkessé a szöveget. A világosan, tisztán, közérthető stílusban megfogalmazott, kerek mondatok, logikusan levezetett következtetések a témában járatanok is könnyedén vezetnek végig a tragikus események láncolatán.

A főszöveget követően több forrásszemelvényt, összefoglaló statisztikai táblázatot is találunk a

könyvben, amelyek lehetőséget teremtenek, hogy az olvasók egy-egy alapszöveg megismerésével saját benyomásokat is alkothassanak az eseményekről. A bemutatott és hivatkozott forrásokat így nem csak kiragadott részleteikben, hanem – amennyire a terjedelmi korlátok ezt lehetővé teszik – egészében is megismerhetik.

S hogy kinek ajánlom a könyvet? Mindazoknak, akik a téma történelmi tényezői mellett a társadalmi összefüggéseket is szeretnék megismerni, mert ez a kötet az alaposságával, közérthetőségével képes közelebb hozni, kézzelfoghatóvá, felfoghatóvá tenni a történéseket. A lehető legtöbb kérdés megválaszolásával, a felesleges drámaiság helyetti tárgyilagos tényszerűségével, a kisemberek felőli megközelítéssel továbbgondolásra ösztönöz.

Fritzné Fajth Ágnes

Demeter Zayzon Mária

Nemzetiségek Magyarországon 2011–2013-ban

A Magyarország területén élő nemzetiségek helyzetéről a *Magyar Országgyűlés* számára kétévi rendszerességgel készített kormánybeszámolóok sorából az 1997. évi meghatározó jelentőségű volt: ekkor indult útjára az első összefoglaló jelentés, amely az 1995 februárjától 1997 februárjáig tartó időszakról szól. Ez után a későbbiek is a februári hónapot tekintették kiindulópontnak. E kormányciklusokon átívelő történet során kilenc ilyen beszámoló készült. Az első kivételével mindegyik megjelent nyomtatott formában is, archív tartalmuk pedig nagyrészt elérhető az interneten.

Ezek a kormánybeszámolóok nem öncélú kutatási-adatgyűjtési-tényfeltárási szándékkal készültek, hanem szigorú törvényi rendelkezések-kötelezettségek alapján, jóllehet értékük az elmélyült tudományos kutatás szempontjából/száma is tagadhatatlan. (Időközben nem kevés tudományos elemzés, PhD-értekezés, előadás, konferencia dolgozta fel bőszes információit hivatkozási alapként használva.) Előbb *A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól 1993. évi LXXVII. törvény* 62. §. (3) bekezdése írta elő, majd *A nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény* 150.§.a) pontja, hogy a Kormány „kétévente áttekinti a Magyarországon élő nemzetiségek helyzetét, és arról az Országgyűlésnek beszámol.” E beszámolóok célja a nemzetiségek helyzetében bekövetkezett változások feltárása, akárcsak helyzetük javítására, a törvényben biztosított jogaik érvényesülése/érvényesítése érdekében tett intézkedések ismertetése, országgyűlési megvitatása, s ezek alapján további kisebbségpolitikai feladatok meghatározása. Részletes in-

formációkat és adatokat közvetítenek ugyanakkor nemcsak az országgyűlés, hanem a terület iránt érdeklődők számára is mindazokról a folyamatokról, amelyek az elmúlt két évben a nemzetiségi oktatást, kultúrát, médiát, az önkormányzati szférát célzottan érintették.

A legújabb és egyúttal a kilencedik beszámolót – a 2011. február és 2013. február közötti időszak folyamatait, tartalmi fejleményeit időrendben összefoglaló jelentést – a Magyar Országgyűlés a 98/2013. (XI.27.) OGY határozatával 2013 novemberében fogadta el. A kormánybeszámolót előzetesen – széleskörű társadalmi egyeztetést követően – az országgyűlés több bizottsága: az *Emberi jogi, az Oktatási, tudományos, a Kulturális és sajtóbizottság*, valamint a *Nemzeti összetartozás bizottság* is megtárgyalta, majd általános vitára ajánlotta. *Doncsev* András, az *Emberi Erőforrások Minisztériumának* parlamenti államtitkára, a 2013. november 19-ei ülésnapon e napirendi pont előadójaként az expozéjában egyebek mellett kiemelte, hogy „a kormány a beszámolási időszakban új alapokra helyezte a nemzetiségekkel, illetve képviseleteikkel, elsősorban az országos nemzetiségi önkormányzatokkal korábban kialakított partneri viszonyt. A nemzetiségpolitika jogszabályi hátterének magasabb szintre helyezésével párhuzamosan sor került a terület finanszírozásának újragondolására, a nemzetiségi önkormányzatok valóságos teljesítményével való összhangba hozására, a kormány ugyanis tiszteletben tartja a közösségek stabil és kiszámítható finanszírozásra vonatkozó igényét.” A kormánybeszámoló vitájának részletei, az interneten elérhető Országgyűlési Napló erről szóló fejezeté-

ben olvashatók (az *Előző ciklusbeli adatok* között a *Fel-szólalások* alfejezetben, a „nemzetiség” és „beszámoló” keresőszavakkal). Most, 2014 tavaszán, e beszámoló könyvbéli megjelenését üdvözölhetjük.

A kormánybeszámolót Székely András Bertalan a *Nemzetiségi Főosztály Külkapcsolati és Nemzetiségi Kulturális Együttműködési Osztálya* munkáját koordináló vezetőként állította össze. A kiadvány alapját, miként az a kötet kolofonjából is kiderül, az illetékes szaktárcák és kormányzati szervek, valamint az országos nemzetiségi önkormányzatok (Dobos Balázs megfogalmazása szerint „a magyarországi kisebbségpolitika főbb szereplőinek, az érdekszervezetekből, szakértőkből és a politikai rendszer megfelelő egységéből álló közpolitikai közösség”¹) ismertetői képezték. Mindezeket az Emberi Erőforrások Minisztériuma *Egyházi, Nemzetiségi és Civil Társadalmi Kapcsolatokért Felelős Államtitkárságának* munkatársai dolgozták fel. Az ismertetőket tudományos kutatások, szociológiai felmérések eredményeit is felhasználták. Az Emberi Erőforrások Minisztériuma e kiadványának felelős kiadója Latorcai Csaba helyettes államtitkár, felelős szerkesztője Paulik Antal főosztályvezető.

A beszámoló összeállításának mechanizmusát követően röviden emlékeztetünk annak felépítésére, szerkezetére. Első része, az *Általános helyzetleírás* nyolc fejezetet tartalmaz, és arányosan hozzávetőlegesen ugyanakkora terjedelmű – körülbelül hetven oldal teszt ki –, mint a második rész: *Az egyes nemzetiségek helyzetének leírását* tartalmazó tizenhárom fejezet.

A nemzetiségek helyzetének általános leírása röviden összegzi a 2011-es népszámlálás nemzetiségi adatait és az előzetesen addig közzétett adatokból levonható következtetéseket. Kitér a nemzetiségi önkormányzatok működésének tapasztalataira, a nemzetiségeket érintő jogalkotás helyzetére is. Több szinten vizsgálja és összegzi a nemzetiségek anyagi támogatásának rendszerét, külön fejezetekben mutatja be a nemzetiségi oktatás fokozatait, törekvéseit, a közművelődés különböző szakterületeinek helyzetét (ide sorolva és tömören összegezve a nemzetiségek kutatását, kutatóintézeteket), az anyanyelvű hitéletet és médiatevékenységét. Taglalja a nemzetiségek és a kisebbségvédelem nemzetközi kapcsolatrendszerében a két év során bekövetkezett változásokat, elért eredményeket a kétoldalú államközi kapcsolatokat, az Európai Unió társfinanszírozású oktatási programokat és a nemzetközi szervezetekkel fennálló kapcsolatokat.

Az egyes nemzetiségek helyzetének leírását tartalmazó fejezetek terjedelme külön-külön is arányos az adott nemzetiség létszámával, valamint tükrözi a hozzájuk kapcsolódó sajátos feladatkört (így kerül például ide a *Romák társadalmi felzárkózása* című, igen érdekes és újszerű programokat ismertető alfejezet is).

A kormánybeszámoló harmadik része *További nemzetiségpolitikai feladatokat* összegez úgy, ahogyan azok a beszámoló megállapításaiból 2013 februárját követően megfogalmazódtak, leírja azt is, hogy milyen szempontok alapján kell meghatározni a kormányzati célokat.

A kormánybeszámolót és egyúttal a kötetet ötvenhárom *melléklet* zárja. A 2011. február – 2013. február közötti időszakról készült kormánybeszámoló ezek közt ad tájékoztatást a 2011. népszámlálás nemzetiségi adatairól, az egyes nemzetiségek önkormányzatairól, szervezeteiről, intézményeiről, a kisebbségi (kulturális) célú költségvetési támogatásokról. Ezek jórészt táblázatok, statisztikák, az egyes fejezeteket alátámasztó, a két év, éves szintekre lebontott országos, területi, fővárosi, nemzetiségenkénti, tevékenységi terület szerinti számadatok, a népszámlálás nemzetiségi adatai, önkormányzatok, oktatás, egyház, média, anyagi támogatás konkrétumai, a *Kisebbségekért Díj Hazai Kisebbségekért Tagozata* (2012-től: *Nemzetiségekért Díj*) kitüntetettjeinek megnevezése. Dokumentumértékű a kötetzáró nyolc oldalas kiegészítő, a vizsgált időszakban megalkotott több sarkalatos törvény és alacsonyabb szintű jogszabály, közjogi szervezetszabályozó eszköz és egyéb jogi aktus jegyzéke.

A jelentés hangsúlyos szerkezeti hasonlósága a korábbi kétéves beszámolókhöz képest értelem szerű, a kialakult hatékony tematikus és időrendi keret kisebb-nagyobb módosítások eredménye. A mostani kiadványban ugyanakkor némi változás is tapasztalható egyes korábbi beszámolók nyomdai kiadványaihoz képest: e kötet nem tartalmaz „kiegészítő” közérdekű adatokat – Címlistát, vagy Eseménynaptárt képekben, azaz fényképanyagot egyes magas szintű nemzetiségpolitikai, ünnepi eseményekről. Nincsenek benne a Kisebbségekért/Nemzetiségekért Díj kitüntetettjeinek laudációi sem, mint néhány korábbi esetben. Célirányosan csakis a kormánybeszámoló szövegét közli a rövid Bevezetővel. (Igaz viszont, hogy erre is voltak már korábbi példák.) A 212 oldal terjedelmű kötet könyvtárosi forgalomba nem kerül, ám felelősei eljuttatják az országos és területi önkormányzatoknak, nemzetiségi önkormányzati intézményeknek, nemzetiségi tanszékeknek, kutatóintézeteknek, médiumoknak. A megyei könyvtárakhoz az *Országos Idegennyelvű Könyvtáron* keresztül jut el. Tiszteletpéldányt kap valamennyi országgyűlési képviselő és nemzetiségi szószóló.

Nyomdai kivitelezése követi a korábban megjelent kötetek formátumát, így az azonos alakméret, az azonos borítófotó (*Ispanovity Márton/Martin Ispanović* fényképfelvétele), az egységes megjelenés erősíti a sorozat gondolatát. A nyomdai munkálato- kat ezúttal a *Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft.* végezte.

¹ Dobos Balázs: *A magyarországi kisebbségpolitika szakpolitikai elemzése. A kisebbségi törvény példája.* (PhD értekezés – Budapesti Corvinus Egyetem, Társadalomtudományi Kar, Politikatudományi Intézet, Budapest, 2009. 493 p.)